

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Інститут історії та політології
кафедра всесвітньої історії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СПЕЦКУРСУ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР
(V – СЕРЕДИНА XVII ст.)»

Для студентів історичних факультетів

Івано-Франківськ
2007

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Інститут історії та політології
кафедра всесвітньої історії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СПЕЦКУРСУ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР
(V – СЕРЕДИНА XVII ст.)»

Для студентів історичних факультетів

Івано-Франківськ
2007

УДК
ББК

Укладач:

М.М. Волощук, кандидат історичних наук, доцент

Навчально-методичний посібник складений у зв'язку із розширенням хронологічних та частково географічних меж спеціалізації «Історія міжнародних відносин», що тривалий час працює при кафедрі всесвітньої історії Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Посібник розрахований на значно глибше дослідження студентами ключових питань з історії міжнародних відносин насамперед у період Середньовіччя та на початковому етапі раннього Нового часу.

Методичні рекомендації спецкурсу містять найважливішу, на погляд автора, інформацію у сфері джерелознавства, історіографії та головних проблем історії міжнародних відносин у Європі продовж V – середини XVII ст., теми лекційних занять, науково-практичних семінарів, реферативних завдань та ін.

Рецензенти:

Б.П. Томенчук, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історії та політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

О.С. Жерноклеєв, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Науковий редактор:

О.В. Марущенко, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри джерелознавства та історіографії Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
протокол №*

ISBN

© М.М. Волощук
© Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВСТУП

Не перший рік при кафедрі всесвітньої історії працює спеціалізація «міжнародні відносини», яку проходять студенти III-V курсів. Проте в хронологічному плані даний навчальний курс досі обмежувався періодом кінця XVII – початку XXI ст., в той час, коли доба Античності, Середньовіччя та раннього Нового часу просто перенасичена епохальними подіями міжнародних відносин.

З цієї причини ми звернули свою увагу на дану прогалину і пропонуємо студентів методичні розробки із вказаного навчального предмету. Основна увага автора звертається на найбільш значущі для людства проблеми міжнародних відносин, які мали місце на території Європи упродовж V – середини XVII ст. Серед них – міжплемінні та етнорелігійні протистояння в епоху Великого переселення народів, доби формування і функціонування Каролінгської імперії; Хрестові походи (в тому числі проти язичників та еретиків), Столітня та Тридцятилітня війна тощо. Окреме місце займає блок питань з історії дипломатії і зовнішньої політики Східної Римської (Візантійської) імперії та країн Балканського півострова.

Особливістю посібника є те, що автор пропонує студентів вийти за межі локального вивчення міжнародних відносин через призму так званої «Старшої Європи», а й враховувати досвід міжетнічних, між-династичних, релігійних конфліктів у Центрально-Східній, так званій «Молодшій» Європі (Польща, Угорщина, Чехія, Русь, Прибалтика та ін.). Такий підхід дозволить глобальніше оцінити процеси, які відбувалися на континенті, поступово позбавитися анахронізму про неподоланну цивілізаційну різницю між носіями західного і східного християнства та ін.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСУ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР (V – СЕРЕДИНА XVII ст.)»

Враховуючи те, що студенти більшості українських вузів навчаються за «Болонською системою», а відповідно складають 4 модулі в рік, даний методичний посібник був запланований саме під такий формат.

Теоретичний і практичний матеріал, запропонований на сторінках цього видання поділений на 2 частини (модулі), кожна з яких нараховує різну кількість програмових питань (в цілому – близько 30-40 одиниць). До складу кожної частини включені:

- програмові вимоги до курсу історії міжнародних відносин;
- основні теми лекційних занять із рекомендованими списками джерел та літератури;
- тематика практичних занять;
- рекомендовані для написання реферати;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету;
- екзаменаційні білети.

Програмові вимоги включають перелік найосновніших тем, які обговорюватимуться на лекційних заняттях, готуватимуться студентами на практичних, або ж виконуватимуться в якості самостійної роботи (реферати, виступи, короткі повідомлення). Однак в ході процесу навчання тематика модуля може змінюватися в залежності від напрямку розвитку викладання предмету.

Основні теми практичних занять для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з курсу історії міжнародних відносин. Головний акцент уваги викладача зосереджений у напрямі засвоєнні студентами ключових джерел з тієї чи іншої теми. Студенти також повинні володіти теоретичним матеріалом, знати основні дати, імена, терміни, географічні назви (і показати їх на карті). Практичні заняття можуть проходити в найрізноманітніший спосіб – найбільш вдалий для засвоєння студентами максимального обсягу інформації.

Реферати, тематика яких розміщена після кожного рекомендованого до семінару списку джерел і літератури є формою самостійної роботи студентів і може змінюватися в залежності від побажань студента та викладача.

Перелік основних понять і термінів допомагає пересічному студенту засвоїти для себе ключові поняття з історії міжнародних відносин, якими вона перенасичена. У запропонованих списках ми ввели найважливіші і найбільш вживані, не акцентуючи уваги на другорядних, менш значущих.

Екзаменаційні білети в циклі програмових питань до окремо взятого модуля являються завершальною частиною. Вони складаються із 5 питань, серед яких 3 теоретичних і 2 носять тестовий характер. Студенти проінформовані про склад даних питань заздалегідь і можуть при бажанні готувати їх, маючи на меті покращити свій результат на іспиті.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника силами ректорату та Вченої ради встановив оцінювання знань студентів за 10-бальною шкалою. Інститут історії і політології також проводить оцінювання за цією схемою. Знання з історії міжнародних відносин періоду, який ставиться на вивчення мають наступну шкалу:

«10» балів – знання студентів відмінні.

Задля цього необхідно глибоко, ґрунтовно в деталях володіти теоретичними знаннями, використовуючи необхідну джерельну базу, мати обізнаність в історіографії того чи іншого питання. В усній, чи письмовій формі студент не повинен допускатися помилок, у випадку потреби, чітко і ясно давати відповіді на запитання викладача, вміти порівняти, спів-ставити різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз.

«9» балів – знання студентів відмінні.

Студент може допускати незначні неточності у сфері джерелознавства чи історіографії теми, або ж не знати окремих незначних аспектів теоретичного матеріалу, дат, термінів, імен, географічних назв і т.д.

«8», «7» балів – знання студентів добрі.

Щоб отримати такий бал, слід мати гарні теоретичні знання, однак можна не оперувати бездоганними знаннями в галузі джерел та не знати головних праць присвячених тематиці. Однак фактологічний матеріал має бути засвоєний на високому рівні. Оцінку «7» можна отримати за тих самих умов, що і «8», лише із наявністю певних недоліків у термінологічному апараті, хронології, чи географії.

«6», «5» балів – знання студентів задовільні.

За таких умов студент не володіє джерелами та історіографією тематики, допускає серйозні неточності у теоретичному матеріалі, однак все ж знає проблему на поверхневому рівні і може пояснити закономірності її виникнення та розвитку.

«4», «3» балів – знання студентів незадовільні із дозволом повторного складання предмету.

Вказані бали отримують за незнання навіть основного інформативного навантаження з навчального предмету. Студенти, які отримують такий бал, володіють найбільш загальними знаннями з теми, що вивчається. Вони допускають грубі помилки, даючи аналіз ситуації, яка вивчається, не орієнтуються у хронології і не оперують термінологічним словником.

«2», «1» балів – знання студентів незадовільні із обов'язковим повторним слуханням курсу.

Вище наведений бал свідчить про повне і цілковите незасвоєння курсу історії міжнародних відносин.

Такий принцип оцінювання притаманний усім видам аудиторних занять (семінарських, самостійних, контрольних та ін.) та самостійної роботи студентів.

**Програмові вимоги до курсу
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР (V –XIII ст.)».
Модуль I.**

1. Поняття «міжнародних відносин», як навчальної дисципліни.
2. Хронологія, періодизація, мета і завдання навчального курсу. Основні принципи формування та функціонування міжнародних відносин в історії.
3. Джерела до вивчення історії міжнародних відносин на межі Античності та Середніх віків.
4. Документи з вивчення міжнародних відносин часів Середньовіччя. Хроніки, аннали, актовий матеріал та ін.
5. Характерні особливості розвитку міжнародних зв'язків часів кризи античної цивілізації. Римський та германський світи у взаємодії та взаємопоборюванні.
6. Принципи функціонування міжнародних відносин в часі «Великого переселення народів» та формування варварських королівств (IV – VIII ст.)
7. Місце і роль християнської Церкви у стосунках західноєвропейських держав доби раннього Середньовіччя.
8. Каролінгський вимір міжнародних стосунків (середина VIII – IX ст.). Династична та зовнішньополітична активність Карла Великого.
9. Центральна-Східна Європа в системі міжнародних відносин IX – X ст.: між Римом та Константинополем. Від язичництва до християнства.
10. Вплив кочівників на зміну еволюції міжнародних відносин в Західній Європі IX – XI ст. Печеніги, угри, половці.
11. Форми і методи ведення між-династичних відносин в Європі на зламі раннього і класичного Середньовіччя. Роль християнського місіонерства і шлюбної політики.
12. Ромейська дипломатія, посольська справа та головні зовнішньополітичні доктрини в ранньому Середньовіччі.
13. Східна Римська (Візантійська) імперія в системі міжнародних та міжрелігійних відносин (IV – VIII ст.).
14. Боротьба за Середземномор'я V – VII ст. та її наслідки для Східної Римської (Візантійської) імперії.
15. Вплив арабських завоювань на стратегію розвитку ромейської зовнішньої політики і дипломатії.
16. Християнізаторська діяльність східної Церкви V – VIII ст. Вселенські собори та стосунки з католицизмом.
17. Зовнішня політика династії Ісаврів та Македонців.
18. Ключові проблеми міжнародних стосунків в Західній Європі в переддень Хрестових походів (X – XI ст.). Зовнішньополітична та дипломатична діяльність правителів Німецької імперії.
19. Місце і роль Католицької Церкви в організації і проведенні хрестового рушення на Близький Схід.
20. Позиція Східної Римської (Візантійської) імперії в системі Хрестових походів XI – XIII ст.
21. «Місія визволення Гробу Господнього», чи вселенське зло: Хрестові походи XI – XIII ст.
22. Хрестоносний рух в Європі. Боротьба з еретиками та язичниками XII – XIII ст.
23. Англо-французькі відносини XII – XIII ст.: феномен васально-ленних зв'язків та між-династичних контактів.
24. Реконкіста: боротьба християнства та ісламу на Піренейях.
25. Універсалістські тенденції правління німецьких Штауфенів (XII – XIII ст.). Фрідріх I Барбаросса та Фрідріх II.
26. Людовік IX Святий – дипломат XIII ст.

27. Монархії Центрально-Східної Європи в боротьбі за східнослов'янські землі кінця XII – XIII ст.
28. Боротьба за «австрійську спадщину» другої половини XIII ст. Сходження династії Габсбургів.
29. «Монгольський фактор» у європейській дипломатії та зовнішній політиці XIII – XIV ст.
30. Князівства Галицької та Волинської земель в системі міжнародних відносин XIII – першої половини XIV ст.

ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ

Тема 1: Джерела до історії міжнародних відносин V – IX ст. (4 год.)

План.

1. Характер виникнення і структура пізньоримського та ранньосередньовічного джерела.
2. Проблема типології і класифікації документів з історії міжнародних відносин.
3. Західноєвропейська нарративна спадщина. Актовий матеріал.
  - а) історії; хроніки, аннали, діяння;
  - б) епістолярна середньовічна спадщина, дипломи, булли.
4. Канцелярія Східної Римської (Візантійської) імперії: джерела до історії дипломатії та зовнішньої політики.
  - а) хроніки, літописи, історії, агіографії;
  - б) новели, законники, поліптики

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Агафий. О царствовании Юстиниана. – М. – Л., 1953.
2. Древние германцы. Сборник документов / Сост. А.И. Неусыхин и др. – М., 1937.
3. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – К., 2005.
4. Йордан. О происхождении и деятельности гетов. Getica. – М., 1960.
5. Продолжатель Феофана. Жизнеописания византийских царей. – СПб., 1992.
6. Прокопий Кесарийский. Тайная история. – М., 1991.
7. Тацит П. К. Сочинения: В 2 т. – М., 1969. – Т.1-2.
8. Турский Григорий. История франков. – М., 1987.
9. Хрестоматія з історії середніх віків: В 3 т. / За ред. М.П. Граціанського і С.Д. Сказкіна. – К., 1952. – Т.1-2.

Література:

10. Алексеев М.П. Литература средневековой Англии и Шотландии. – М., 1984.
11. Балух В. Візантиністика. Курс лекцій. – Чернівці, 2006.
12. Блок М. Апология истории или ремесло историка. – М., 1986.
13. Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2000.
14. Добиаш-Рождественская О. Культура западноевропейского средневековья. – М., 1987.
15. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних веков. – Л., 1955.
16. Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія середніх віків. Вступ до західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. – К., 2004.
17. Черневич М.Н. История французской литературы. – М., 1965.

Тема 2: Західноєвропейський варварський світ: нові магістралі розвитку міжетнічних взаємин у V – VIII ст. (4 год.)

План.

1. «Велике переселення народів», як фактор формування нової стратегії міжетнічних взаємин у Західній Європі.
2. Між-династичні контакти у германському світі на зламі V – VI ст. Теодоріх I Великий – третейський суддя «довговолосих королів».
3. Церква у системі міжнародних відносин варварського світу: між аріанством та ортодоксією.
4. Іслам, як фактор зміни взаємовідносин в ранньосередньовічній Західній Європі VIII ст.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Григорий Турский. История франков. – М., 1987.
2. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – К., 2006.
3. Йордан. О происхождении и деятельности гетов. Getica. – М., 1960.
4. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М.: Соцэкгиз, 1961. – Т.1.
5. Хроники длинноволосых королей. – М., 2004.

Література:

6. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації. – Львів, 2002.
7. Буданова В.П. Готы в эпоху Великого переселения народов. – М., 1990.
8. Данилова Г.М. Проблемы генезиса феодализма у славян и германцев. – Петрозаводск, 1974.
9. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. навчальний посібник. – Вінниця, 2002.
10. Колесницький Н.Ф. Феодальное государство. – М.: Просвещение, 1967.
11. Корсунский А.Р. Возникновение феодальных отношений в Западной Европе. – М., 1968
12. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германский королевств (до середины VI в.). – М., 1984.
13. ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – Екатеринбург, 2005.
14. Неусыхин А.И. Проблемы европейского феодализма. Избранные труды. – М., 1974.

Тема 3: Християнська Церква в системі міжнародних відносин на зламі Античності та Середньовіччя (IV – VIII ст.) (4 год.)**План.**

1. Міжнародні аспекти формування ранньохристиянської догматики.
2. Рим: проблема «честі» та «першості» у взаємовідносинах західної і східної гілок християнства.
3. Церковне місіонерство – засіб впливу на міжетнічні відносини в Європі
4. Взаємовідносини світської та церковної влади: східний і західний варіант процесу.

Список джерел та літератури:**Джерела:**

1. Дионисий Ареопагит. О божественных именах. О мистическом богословии. – М., 1995.
2. Евсевий Памфил. Церковная история. – М., 1993.
3. Иоанн Дамаскин. Точное изложение православной веры. – М. – Ростов на Дону, 1992.

Література:

4. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. навчальний посібник. – Вінниця, 2002.
5. Карсавин Л.П. Монашество в средние века. – М., 1992.
6. Карташев А.В. Вселенские соборы. – М., 1994.
7. Ковальський Я. В. Папы и папство. – М., 1991.
8. Лінч Дж. Середньовічна Церква: Коротка історія / Переклад з англійської В.Шовкун. – К., 1994.
9. Таевский Д.А. Христианские ереси и секты I – XXI веков. Словарь. – М., 2003.
10. Флоровский Г.В. Восточные отцы IV в. – М., 1992.

11. Флоровский Г.В. Восточные отцы V – VIII вв. – М., 1992.

Тема 4: Міжетнічні та міжрелігійні проблеми ранньосередньовічної історії Східної Римської (Візантійської) імперії (4 год.)

План.

1. Міжнародний контекст утворення Східної Римської імперії
2. Взаємини імперії з готами та гунами.
3. Стосунки ромейських імператорів з шахиншахами династії Сасанідів.
4. Балканська політика базилевсів. Авари, болгари, слов'яни.
5. Східна Римська імперія та арабський світ. Релігійні та військово-політичні завоювання Халіфату.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Агафий Миринейский. О царствовании Юстиниана. – М., 1996.
2. Византийская Книга Эпарха. – М., 1962.
3. Прокопий Кесарийский. Тайная история. – М., 1991.
4. Священный Коран / Пер. с араб. Т.Шумовский. – СПб., 2004.
5. Хрестоматія з історії середніх віків: В 3 т. / За ред. М.П. Граціанського і С.Д. Сказкіна. – К., 1951. – Т.1.
6. История средних веков: Хрестоматия: В 2 ч. / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. – М., 1988. – Ч.1.

Література:

7. Гийу А. Византийская цивилизация. – Екатеринбург, 2005.
8. Доктор Рахман. Краткая история Ислама. Хронология событий 570 – 1000 гг. от Рождества Христова. – М., 2003.
9. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. навчальний посібник. – Вінниця, 2002.
10. Ислам. Краткий справочник. – М., 1983.
11. История Византии: В 3 т. / Под. Ред. С.Д. Сказкина. – М., 1967.
12. Кутб С. Под сенью Корана. – М., 2003.
13. Кучма В.В. Военная организация Византийской империи. – СПб., 2001.
14. Острогорський Г. Історія Візантії. – Львів, 2003.
15. Сурдель Д., Сурдель Ж. Цивилизация классического ислама. – Екатеринбург, 2006.
16. Удальцова З.В. Идеино-политическая борьба в ранней Византии (по данным историков IV – VII вв.). – М., 1974.
17. Удальцова З.В. Италия и Византия в VI в. – М., 1959.

Тема 5: Основні тенденції розвитку міжнародних відносин в Центрально-Східній Європі у IX – XIII ст. (4 год.)

План.

1. Тактика та стратегія ведення дипломатії та міжнародної політики монархами Центрально-Східної Європи.
2. Польща, Русь, Угорщина та Східна Римська (Візантійська) імперія в системі міжрелігійних та між-династичних відносин IX – XI ст.
3. Коаліційні війни XII ст. та участь у них центральноєвропейських правителів.
4. Східнослов'янські землі в зовнішньополітичних планах західноєвропейських династій.
5. Проблема васально-сюзеренних відносин, як чинника розвитку між-династичних стосунків в Центрально-Східній Європі.

6. Боротьба за «австрійську спадщину» 1246 – 1278 рр.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XIII ст.). Збірник документів і матеріалів / Упорядкував Є.А. Гринів та ін. – К., 1988.
2. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – К., 2002.
3. «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI – XIII вв. / Вступ. статья Н.И. Щавелевой. – М., 1987.
4. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Учебные пособия для студентов вузов / Под ред. Е.А. Мельниковой. – М., 2003.
5. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей (далее – ПСРЛ). – СПб., 1908. – Т.2.
6. Козьма Пражский. Чешская хроника / Вступ. статья и комментарии Г.Э. Санчука. – М., 1962.
7. Літопис Руський / За ред. Л.Махновця. – К., 1989.
8. Назаренко А.В. Немецкие латиноязычные источники IX – XI вв. – М., 1993.

Література:

9. Брайчевский М.Ю. Запровадження християнства на Русі. – К., 1988.
10. Волошук М.М. Вассальная зависимость Даниила Романовича от Белы IV (1235 – 1245 гг.): актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений второй четверти XIII в. // Specimina nova. Pars prima. – Sectio mediaevalis. – P.3. – Pécs, 2005. – S.83-115.
11. Головка А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. – К., 1988
12. Іоаннісян О.М. Про один епізод візантійсько-угорсько-галицьких відносин у другій половині XII ст. // Галич і Галицька земля. – К. – Галич: Місіонер, 1998. – С.59-66.
13. Котляр М. Історія дипломатії Південно-Західної Русі. – К., 2002.
14. Левченко М.В. Проблемы истории русско-византийских отношений. – М., 1956.
15. Литаврин Г.Г. Особенности русско-византийских отношений в XII в. // Польша и Русь: черты общности и своеобразие в историческом развитии Руси и Польши XII – XIV вв. / Под ред. Б.А. Рыбакова. – М.: Наука, 1974. – С.208-212.
16. Магнер Г.І. Русько-угорський союз IX ст. у світлі літописів // УІЖ. – 1969. – № 7. – С.76-84.
17. Нариси з історії дипломатії України / Голова редакційної ради М.В.Литвин, під редакцією В.А. Смолія. – К., 2001.
18. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. – М., 1968.
19. Шекера І.М. Київська Русь XI ст. в міжнародній відносинах. – К., 1967.
20. Шекера І.М. Міжнародні зв'язки Київської Русі. – К., 1963.

ТЕМИ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: Основні напрями еволюції міжнародних відносин доби формування та розвитку Каролінгської імперії (4 год.)

План.

1. Дипломатія та зовнішня політика Піпіна Короткого.
2. Міжнародна політика Карла Великого. Формування імперських амбіцій монарха.
3. Взаємини католицької Церкви та короля Карла на рубежі VIII – IX ст. Коронація 800 р.
4. Західний та східний «імператори римлян»: проблема визнання та співіснування.
5. Проблема успадкування «*Coronae Imperiae*» по смерті Карла Великого. Верденський, Мерсенський та Рібемонтський поділи Імперії Франків.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – К., 2006.
2. Песнь о Роланде. Коронование Людовика. Нимфская телега. – М., 1976.
3. Хрестоматія по історії середніх віків: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.1-2.
4. Эйнхард. Жизнь Карла Великого / Пер. с лат. М.С.Петровой // Историки эпохи Каролингов. – М., 1999. – С.7-34.

Література:

5. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації. – Львів, 2002.
6. Блок М. Короли – чудотворці. Очерк представленний о сверхъестественной королевской власти, распространенной преимущественно во Франции и в Англии. – М., 1998.
7. Гизо Ф. История цивилизации во Франции. – М., 1980.
8. История Европы с древнейших времен до наших дней: В 8 т. / Ответ. ред. Е.В. Гутнова, З.В. Удальцова. – М., 1992. – Т.2.
9. История средних веков. От падения Западной Римской империи до Карла Великого. – СПб. – М., 2001.
10. Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до початку нового часу. навчальний посібник. – Вінниця, 2002.
11. ле Гофф Ж. Цивілізація середньовікового Запада. – Екатеринбург, 2005.
12. Хэгерманн Г. Карл Великий / Пер. с английского В.П. Котелкина. – М., 2003.

Тема реферату: «Міжнародний резонанс коронації Карла Великого. Проблема співіснування у Європі двох імперій».

Тема 2: Хрестоносний рух доби класичного Середньовіччя. Причини та передумови формування, основні напрями розвитку. Глобальність та локальність наслідків (6 год.).

План.

1. Світська та церковна ініціатива Хрестових походів на Близький Схід.
2. Хрестоносний рух проти невірних, язичників та християн:
  - а) близькосхідні та північно-африканські кампанії;
  - б) альбігойські війни;
  - в) хрестове рушення проти прибалтійських племен;
  - г) Реконкіста – форма анти-ісламських Хрестових походів
3. Проблема організації анти-монгольського Хрестового походу.

4. Наслідки хрестових кампаній.

Список джерел та літератури:**Джерела:**

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – К., 2006.
2. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах. – М., 1977.
3. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.2.

Література:

4. Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании / Под ред. З.Мосиной. – М., 1951.
5. История Средних веков: Крестовые походы (1096 – 1291 гг.) / Сост. М.М. Стасюлевич. – М., 2001.
6. Грицак Е.Н. Краткая история крестовых походов. – М., 2002.
7. Доманин А.А. Крестовые походы. Под сенью креста. – М., 2003.
8. Эпоха крестовых походов / Под ред. Э.Лависса и А. Рамбо. – Смоленск, 2001.
9. Заборов М.А. Крестовые походы. – М., 1956.
10. Корсунский А.Р. История Испании IX – XIII вв. – М., 1976.
11. Кулидж О. Крестовые походы. – М., 2002.
12. Логінова Р. Хрестові походи та духовно-рицарські ордени // Людина і світ. – 1996. – №9. – С.34-39.
13. Осокин Н. История альбигойцев и их времени. – М., 2003.
14. Пашуто В.Т. Образование Литовского государства. – М., 1959.
15. Сбитнева Е.М. Тайны крестовых походов и рыцарские ордена. – М., 2003.

Тема реферату: «Західноєвропейські військові нововведення, як наслідок близькосхідних хрестових кампаній»

Тема 3: «Монгольський фактор» у міжнародній політиці європейських країн XIII ст. (4 год.).

План.

1. Військові заходи Бату-хана на сторінках західноєвропейського нарративної спадщини.
2. Монгольські завойовницькі кампанії у Європу першої половини XIII ст. Основні етапи, характер та завдання походів.
3. Анти-монгольські заходи центральноєвропейських монархій. Політика папства.
4. Людовік IX Святий та його «монгольська» позиція. Місія Марко Поло.
5. Стан взаємовідносин ординських каанів та європейських монархів у другій половині XIII ст.

Список джерел та літератури:**Джерела:**

1. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – К., 2006.
2. Книга Марко Поло. – М., 1955.
3. Плано Карпини. История Монгаловъ. Вильгельм де Рубрук. Путешествие в восточные страны / Перевод А.И. Малеина. – СПб., 1911.
4. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.2.

Література:

5. Бертенъи И. Международное положение Венгрии после татарского нашествия // Восточная Европа в древности и средневековье. Сборник статей / Редколлегия М.А. Коростовцев и др. – М., 1978. – С.315-320.
6. Головки О.Б. Зустріч цивілізацій у середині XIII ст.: держава Романовичів між католицьким Заходом і монгольським Сходом // Східний світ. – К., 2006. – №1. – С.67-76.
7. Григорьев А.П. Дополнение к монгольской дипломатике XIII – XV вв. // Историография и источниковедение истории стран Азии и Африки. – Л., 1982. – Вып.6. – С.28-51.
8. Татаро-монголы в Азии и Европе. Сборник статей. – М., 1977.
9. Харт Г. Венецианец Марко Поло. – М., 1956.
10. Чехович О.Д. Рец. Григорьев А.П. Монгольская дипломатика XIII – XV вв. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1987 // Вопросы истории (далее – ВИ). – 1980. – №7. – С.148-195.
11. Чому монголи зуміли завоювати півсвіту // Історія України. – 1998. – №19. – С.8.

Тема реферату: «Кавказькі землі в зовнішній політиці монголів XIII ст.».

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ БІЛЕТИ (МОДУЛЬ I)

Екзаменаційний білет №1

1. Хрестоносний рух в Європі проти єретиків і язичників у XII – XIII ст.
2. Поняття «міжнародних відносин», як навчальної дисципліни
3. Дайте характеристику Людовіку IX Святому, як дипломату
4. Дайте визначення терміну «Легіст».
5. Рібемонтський поділ імперії франків: 814; 843; 860; 880.

Екзаменаційний білет №2

1. Династична та зовнішньополітична активність Карла Великого.
2. Християнізаторська діяльність східної Церкви V – VIII ст. Вселенські собори та стосунки з католицизмом.
3. Коротко охарактеризуйте Карла Великого, як полководця та дипломата.
4. Дайте визначення терміну «Нунцій».
5. Спішський договір, поділ Галицької землі між Ендре II Арпадам та Лешеком Білим: 1205; 1214; 1222; 1231

Екзаменаційний білет №3

1. Хронологія, періодизація, мета і завдання навчального курсу «Міжнародні відносини: європейський вимір (кінець XIII – середина XVII ст.)»
2. Міжнародна діяльність християнської Церкви в ранньому Середньовіччі.
3. Коротко охарактеризуйте дипломатичну та посольську службу Східної Римської (Візантійської) імперії.
4. Дайте визначення терміну «Булла».
5. Боротьба за «австрійську спадщину»: 1230 – 1244; 1233 – 1261; 1246 – 1278; 1249 – 1256.

Екзаменаційний білет №4

1. Зовнішньополітична та дипломатична діяльність правителів Німецької імперії.
2. Вплив кочівників на зміну еволюції міжнародних відносин в Західній Європі IX – XI ст.
3. Дайте коротку характеристику Фрідріху I Барбароссі, як дипломату та військово-командувачу.
4. Дайте визначення терміну «Епоха вікінгів».
5. Падіння I Болгарського царства: 1013; 1015; 1018; 1025.

Екзаменаційний білет №5

1. Зовнішня політика династії Ісаврів.
2. Англо-французькі відносини XII – XIII ст.
3. Дайте коротку характеристику Фрідріху II Штауфену, як дипломату та військово-командувачу.
4. Дайте визначення терміну «Архонт»
5. Боротьба за «галицьку спадщину»: 1188 – 1205; 1205 – 1214; 1205 – 1238; 1205 – 1245.

Екзаменаційний білет №6

1. Імперські тенденції правління німецьких Штауфенів (XII – XIII ст.).
2. Зовнішня політика династії Македонців.
3. Проаналізуйте особливості протистояння ісламу і християнства на Піренеях у VIII – XIII ст.
4. Дайте визначення терміну «Номарх».

5. Битва при Буніні, поразка англійських військ у війні з Францією: 1200; 1209; 1214; 1215.

Екзаменаційний білет №7

1. «Монгольський фактор» у європейській дипломатії та зовнішній політиці XIII – XIV ст.
2. Військово-політичне та релігійне протистояння за Середземномор'я у VI – VIII ст.
3. Дайте характеристику династії Комнінів, як дипломатам та військовим діячам XI – XII ст.
4. Дайте визначення терміну «Третейський суддя».
5. Битва при Леньяно, поразка імперських військ від ополчення Ломбардської ліги міст: 1155; 1166; 1176; 1187

Екзаменаційний білет №8

1. Місце та роль кочових народів у європейських міжнародних відносинах IX – XI ст.
2. Монархії Центрально-Східної Європи в боротьбі за східнослов'янські землі кінця XII – XIII ст.
3. Коротко проаналізуйте характер Хрестових походів на Близький Схід у XI – XIII ст.
4. Дайте визначення терміну «Топарх».
5. «Каноське примирення»: 1077; 1081; 1122; 1131

Екзаменаційний білет №9

1. Джерела до вивчення історії міжнародних відносин на межі Античності та Середніх віків.
2. Позиція Східної Римської (Візантійської) імперії в системі Хрестових походів XI – XIII ст.
3. Дайте характеристику Бату-ханові, як дипломату та військовому діячеві
4. Дайте визначення терміну «Вальденси».
5. Битва при Лас Навас де-Толоса: 1203; 1212; 1219; 1222

Екзаменаційний білет №10

1. Роль християнського місіонерства і шлюбної політики в системі між-династичних зв'язків доби раннього Середньовіччя.
2. Князівства Галицької та Волинської земель в системі міжнародних відносин XIII – першої половини XIV ст.
3. Дайте характеристику Юстиніану I, як дипломату і військовому діячеві.
4. Дайте визначення терміну «Темник».
5. Альбігойські війни: 1190 – 1200; 1201 – 1208; 1207 – 1222; 1209 – 1229.

**Програмові вимоги до курсу
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР
(КІНЕЦЬ XIII – СЕРЕДИНА XVII ст.)».**

Модуль II.

1. Джерела до вивчення міжнародних взаємин в Західній Європі доби класичного та пізнього Середньовіччя.
2. Роль шлюбної політики в між-династичних зв'язках класичного Середньовіччя.
3. Тактика і стратегія ведення дипломатичних переговорів на сході і заході Європи, роль особистості в даному процесі.
4. Релігійні аспекти дипломатичного процесу. Місце та роль духовенства у вирішенні міжнародних проблем.
5. Міжнародні аспекти формування та функціонування середньовічних університетів.
6. Католицька Церква в міжнародних відносинах кінця XIII – XIV ст. «Авіньонський полон» пап, як чинник загострення між-династичних відносин на континенті.
7. «Велика схизма» та Вселенські собори XV ст.: міжнародні аспекти.
8. Проблема формування посольських служб італійських міст-держав. Венеція, Генуя. Дипломатія Папської держави.
9. Англія, Франція і Шотландія в системі військово-політичних взаємин на рубежі XIII – XIV ст.
10. Столітня війна. Проблема англо-французьких васально-ленних та між-династичних стосунків у XIV ст.
11. Проблема зміни кордонів Франції та Англії на перших етапах Столітньої війни. Діяльність Едуарда III. Дипломатична боротьба.
12. Європейські монархії – учасниці Столітньої війни в XIV – першій половині XV ст. Завершення конфлікту та його міжнародні наслідки.
13. Міжнародні аспекти діяльності пізньосередньовічних західноєвропейських еретичних рухів. Дольчиніти, гусити, лолларди.
14. Королівство Польща в міжнародних відносинах XIV – початку XV ст. Стосунки з Тевтонським орденом, Литвою та Руссю. Битва під Грюнвальдом.
15. Універсалістські тенденції династії Анжу в XIV ст. Діяльність Лайоша I Великого.
16. Хрестові походи пізнього Середньовіччя. Військові заходи імператора Сигізмунда I Люксембурзького проти таборитів.
17. Унійні процеси в Північній Європі: Кревська та Кальмарська унії.
18. Центральноєвропейські амбіції Ягелонів: дипломатія та зовнішня політика династії.
19. Балкани в системі протиборства Заходу і Сходу. Передумови падіння Сербії, II Болгарського царства та Східної Римської (Візантійської) імперії.
20. Анти-турецьке хрестове рушення: битва на Косовому полі, кампанії XIV ст. Поразка європейців під Варною.
21. Валахія в між-династичних стосунках XV – першої чверті XVI ст. Від суверенітету до васалітету: між Угорщиною та Оттоманською Портою.
22. Молдова, як суб'єкт міждержавних відносин XV – XVI ст. Діяльність Штефана I Великого. «Повстання» Мухи та битва у Козьминому лісі.
23. Мохачська битва та її міжнародний резонанс. Боротьба за «угорську спадщину».
24. Імперські амбіції династії Габсбургів. Діяльність Максиміліана I та Карла V.
25. Завершення Реконкісти та переддень Конкісти. Іспанія на міжнародних шляхах у кінці XV – першій третині XVI ст.
26. Міжнародні аспекти діяльності Католицької Церкви в умовах Реформації та Контрреформації XVI ст. Тридентський собор.
27. Міжконтинентальна діяльність Товариства Ісуса. Латиноамериканські та азійські місії.

28. Західноєвропейський вимір міжконфесійних взаємин у XVI ст. Поширення лютеранства та кальвінізму.
29. Італійські війни: актуальні проблеми міжнародних відносин у кінці XV – першій половині XVI ст. Като-Камбрезі.
30. Іспанія, Португалія, Франція, Англія та Нідерланди в системі Великих географічних відкриттів кінця XV – XVI ст.
31. Англо-іспанське протиборство XVI ст. Френсіс Дрейк. Поразка «Непереможної армади».
32. Західноєвропейські монархії – учасниці Нідерландської буржуазної революції другої половини XVI – початку XVII ст. Утрехтська та Арраська унії.
33. Актуальні проблеми міжнародних відносин в Північній Європі у XVI ст. Лівонська війна.
34. Тридцятилітня війна. Політична, династична, релігійна складова європейського конфлікту.
35. Основні етапи Тридцятилітньої війни. Позиція Франції та Швеції.
36. Вестфальський конгрес. Часткове розв'язання міжнародних протиріч XVII ст.
37. Франко-іспанські протиріччя середини XVII ст. Піренейський мирний договір.
38. Міжнародний резонанс Англійської буржуазної революції середини XVII ст.

ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ

Тема 1: Центрально-Східна Європа в між-династичних відносинах та міжконфесійній конфронтації XIV ст.

(4 год.).

План.

1. Боротьба за «спадщину Арпадів» у 1301 – 1308 рр.: актуальні проблеми угро-польсько-чесько-руських відносин на початку XIV ст.
2. Галицька земля між Сходом і Заходом: Орда, папство, та центральноєвропейські монархії у протиборстві за східнослов'янські володіння.
3. Польсько-угорські домовленості щодо “галицького і волинського питань” в середині – другій чверті XIV ст.
4. Лайош Великий, як “Hungariae, Poloniae, Galitiae, Lodomeriae ...Rex”. Триєдина монархія, чи угорське домінування.
5. Кревська унія 1385 р. Міжнародні наслідки угоди. Галицька земля в зовнішній політиці королеви Ядвіги та королеви Марії.

Джерела та література:

Джерела:

1. Аннинский С.А. Известия венгерских миссионеров XIII – XIV вв. о татарах и Восточной Европе // Исторический архив. – 1940. – Т.3. – С.71-113.
2. Грамоти XIV ст. / Упорядкування, вступна стаття, коментарі і словники-показчики М.М. Пешак. Відповід. ред. В.М. Русанівський. – К., 1974.
3. Привілеї національних громад міста Львова (XIV – XVIII ст.) / Упор. М.Капраль, наук. ред. Я.Дашкевич, Р.Шуст. – Львів, 2000.
4. Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина / Упорядкував В.М. Кравченко, Н.М. Яковенко. Редколегія М.Ф. Котляр та ін. – К., 1990.

Література:

5. Андрусак М. Останні Романовичі (Нащадки Мстислава й Романа Даниловичів) // Вісник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1948. – Т.5. – С.1-12.
6. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.: склад, суспільна і політична роль). – Львів, 2000.
7. Войтович Л. Ще одна згадка генеалогії Романовичів: Чи існувала королева Марія Львівна // А се єго сребро: Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра з нагоди його 70-річчя. – К., 2002. – С.161-164.
8. Войтович Л. Юрій Львович і його політика // Галичина і Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького. – Львів, 2001. – С.70-78.
9. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 10 т., 11 кн. – К., 1994. – Т.5.
10. Дашкевич Я. Угорська експансія на золотоординське Поділля 40-х – 50-х рр. XIV ст. // Україна в минулому. – К. – Львів, 1994. – Вип.5. – С.32-65.
11. Крижанівський А. Львівський монетний двір у період “угорського” підпорядкування Галичини (1370 – 1386 рр.) // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVII ст.). – К., 2002. – Вип.2. – С.102-118.
12. Русина О. Українські землі як об'єкт змагань держав Центрально-Східної Європи // Нариси з історії дипломатії України / Голова редакційної ради М.В.Литвин, під редакцією В.А. Смолія. – К., 2001. – С.78-106.
13. Шабульдо Ф.М. Галицко-Волинское княжество и Тырновская Болгария на пути к политическому сотрудничеству в начале XIV в. // Культурные и общественные связи Украины со странами Европы. – К., 1990. – С.35-52.

14. Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К., 1987.
15. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст.: Волинь і Центральна Україна. – К., 1993.

**Тема 2: Балканські землі в міжнародних відносинах
кінця XIII – першої половини XV ст. (4 год.).**

План.

1. Імперська політика ромейської династії Палеологів на Балканському півострові.
2. II Болгарське царство та Сербське королівство у військово-політичних та між-династичних взаємовідносинах XIV ст.
3. Турецька військова активність на Балканах XIV ст. Падіння Нікеї, Галліполі та Адріанополя.
4. Міжнародні обставини падіння Сербії і Болгарії. Косовська битва.
5. Політична і релігійна складова протистояння за «ромейську спадщину»: Константинополь «між півмісяцем та латинським хрестом». Анти-турецькі хрестові походи XV ст.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. История средних веков: Хрестоматия: В 2 ч. / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. – М., 1988. – Ч.1-2.
2. Рубель В. Історія Середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2000.
3. Хрестоматія з історії середніх віків: В 3 т. / За ред. М.П. Граціанського і С.Д. Сказкіна. – К., 1952. – Т.2.
4. Хрестоматія по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.2.
5. Хрестоматія по истории южных и западных славян: В 3 т. / Под ред. В.Г.Карасева. – Минск, 1989. – Т.2

Література:

6. Балух В. Візантиністика. Курс лекцій. – Чернівці, 2006.
7. Диль Ш. Основные проблемы византийской истории. – М., 1947.
8. Державин Н.С. История Болгарии: В 4 т. – М. – Л., 1946. – Т.2-3.
9. Іналджик Г. Османська імперія: Класична доба 1300 – 1600 рр. – К., 1998.
10. История Византии: В 3 т. / Редколлегия С.Д. Сказкин, В.Н. Лазарев, Н.В. Пигулевская и др. – М., 1967. – Т.3.
11. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л.Зашкільняка. – Львів, 2001.
12. История Югославии: В 2 т. / Под ред. Ю.Бромля и др. – М., 1963. – Т.1.
13. Кримський А. Історія Туреччини. – К. – Львів, 1996.
14. Острогорський Г. Історія Візантії / Пер. з німецької А.Онищенко. – Львів, 2002.
15. Петросян Ю. Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки. – М., 2003.
16. Рансимен С. Падение Константинополя в 1453 году. – М., 1983.
17. Успенский Ф.И. История Византийской империи: В 3 т. – М. – Л., 1948. – Т.3.

Тема 3: Дунайські монархії між Сходом і Заходом (XV – XVI ст.) 4 год.

План.

1. Міжнародні обставини формування господарств Валахія і Молдова.
2. Трансільванія: суб'єкт, чи об'єкт зовнішньополітичних стосунків у кінці XV – першій половині XVI ст.

3. Проблема формування та еволюції васально-сюзеренних відносин між правителями Дунайських господарств та монархами сусідніх держав (Угорщина, Польща, Османська Порта).
4. Зміни в міжнародній кон'юктурі дунайського регіону після 1526 р.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Рубель В. Історія Середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2000.
2. Хрестоматія по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1963.– Т.2.

Література:

3. Іналджик Г. Османська імперія: Класична доба 1300 – 1600 рр. – К., 1998.
4. Історія Венгрії: В 3 т. / Ред. колегія Т.М. Ісламов и др. – М., 1971-1972. – Т.1.
5. Історія Молдавії (от древнейших времен до Великой Октябрьской Социалистической Революции): В 2 т. / Под ред. Л.В. Черепнина. – Кишинев, 1951. – Т.1.
6. Краткая история Румынии: С древнейших времён до наших дней / Отв. ред. В.Н. Виноградов. – М., 1987.
7. Кримський А. Історія Туреччини. – К. – Львів, 1996.
8. Петросян Ю. Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки. – М., 2003.
9. Семёнова Л. Отношения Дунайский княжеств в Османской империи // Новая и новейшая история. – 1986. – №5. – С.65-89.
10. Шеремет В. Становление Османской империи XIII – XVI вв. // Новая и Новейшая история. – 2001. – № 1. – С. 60-69.
11. Шушарин В. П. Крестьянское восстание в Трансильвании (1437 – 1438 гг.). – М., 1963.

Тема 4: Католицька Церква – суб'єкт загострення та вирішення міжнародних проблем доби Середньовіччя (4 год.)

План.

1. «Авіньонський полон» пап, як чинник загострення між-династичних відносин на континенті.
2. «Велика схизма» та Вселенські собори XV ст.: міжнародні аспекти.
3. Міжнародні аспекти діяльності Католицької Церкви в умовах Реформації та Контрреформації XVI ст. Тридентський собор.
4. Утворення і місіонерська діяльність Товариства Ісуса.
5. Західноєвропейський вимір міжконфесійних взаємин у XVI ст. Поширення лютеранства та кальвінізму.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Заповіт прочанина. Автобіографія святого Ігнатія Лойоли, засновника Єзуїтів / Пер. з англ. А.Маслюк. – Львів, 2003.
2. Хрестоматія з історії середніх віків: В 3 т. / За ред. М.П. Граціанського і С.Д. Сказкина. – К., 1952. – Т.2.
3. Хрестоматія по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.2.

Література:

4. Головащенко С. Історія християнства. Курс лекцій. – К., 1999.
5. Головащенко С. «Класичний протестантизм» // Політика і час. – 1994. – №4. – С.51–59.

6. Ивонин Ю.Е. Религиозно-политические союзы первой половины XVI в. // Вопросы истории. – 1978. – №11. – С.82-102.
7. Кан А.С. История Скандинавских стран (Дания, Норвегия, Швеция). – М., 1971.
8. Карташев А.В. Вселенские соборы. – М., 1994.
9. Ковальський Я. В. Папы и папство. – М., 1991.
10. Лінч Дж. Середньовічна Церква: Коротка історія / Переклад з англійської В.Шовкун. – К., 1994.
11. Лозинский С. Г. История папства. – М., 1986.
12. Лорц И. История церкви: В 2 т. – М., 2000. – Т. 2.
13. Плешкова С.Л. Французская монархия и галликанизм на рубеже XVI в. // Вестник Московского университета. – Серия 8. – История. – 1984. – №5. – С.75-84.
14. Смирин М.М. Передовые идеи народной Реформации // Средние века. – 1975. – №39. – С.25-40.

**Тема 5: Країни Західної Європи у Великих географічних відкриттях
(друга половина XV – XVI ст.) 4 год.**

План.

1. Причини, передумови та початок заокеанських відкриттів європейських монархій: міжнародний вимір.
2. Іспанія і Португалія в системі колоніальної боротьби кінця XV – XVI ст.
3. Англія і Франція у Великих географічних відкриттях.
4. Місце та роль Нідерландів і Священної Римської імперії в розподілі заокеанських надбань.
5. Піратство, корсарство, флібустьєрство в колоніальній боротьбі за Новий світ.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. История средних веков. Хрестоматия. (XV – XVII вв.) / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шеваленко. – М., 1988.
2. Рубель В. Історія Середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2000.

Література:

3. Биторф В. О Христофоре Колумбе и начале мирового господства европейцев // Латинская Америка. – 1992. – №5/6. – С.65-71.
4. Гребельский П. Пираты. – СПб., 1992.
5. Гуляев В. Второе открытие цивилизации майя // Вестник древней истории. – 1991. – №2. – С.91-105.
6. Гуляев В. Конец Монтесумы [О гибели вождя ацтеков. Мексика XVI в.] // Вопросы истории. – 1976. – №2. – С.214-219.
7. Данцинг Б.М. К вопросу о капитуляциях на Ближнем Востоке. Из истории франко-турецких отношений XVI – XVII вв. // Народы Азии и Африки. – 1971. – №3. – С.134-140.
8. Клинтеро Р. Путешествие Колумба в страны Латинской Америки // Новая и новейшая история. – 1992. – №3. – С.78-87.
9. Лиелайс А. Кругосветное плавание сэра Френсиса Дрейка // Катера и яхты. – 1979. – №4. – С.40-49.
10. Маховский Я. История морского пиратства. – К., 1992.
11. Слезкин Л.Ю. Антарктическая Франция (Эпизод из история колонизации). XVI в. // Новая и новейшая история. – 1970. – №6. – С.165-171.
12. Тарле Е.В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств: конец XIV – начало XIX вв. – М. – Л., 1965.
13. Черкасов П.П. Судьба империи. Очерк колониальной политики Франции в XVI – XX вв. – М., 1983.

ТЕМИ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: Монархії Британських островів у між-династичних стосунках кінця XIII – XIV ст. (4 год.).

План.

1. Міжнародні підстави формування гегемонії королівства Англія на Британських островах.
2. Зовнішньополітичні заходи династії Плантагенетів проти Ірландії та Уельсу.
3. «Шотландське питання» у військово-політичних планах Едуарда I. Повстання Вільяма Уоллеса. Битва під Баннокберном.
4. Франція в структурі англо-шотландських взаємин XIV ст.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Алексеев М.П. Литература средневековой Англии и Шотландии. – М., 1984.
2. Матузова В.И. Английские средневековые источники IX – XIII вв. – М., 1979.
3. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М., 1961. – Т.2.

Література:

4. Басовская Н.И., Зверева Г.И. Союз Франции и Шотландии в системе англо-французских противоречий XII – XV вв. // Средние века. – М., 1985. – Вып.48. – С.107–131.
5. Басовская Н.И. Столетняя война: леопард против лилии. – М., 2003.
6. Гутнова Е.В. Классовая борьба и общественное сознание крестьянства в средневековой Западной Европе (XI – XV вв.). – М., 1984.
7. Зверева Г.И. История Шотландии. – М., 1987.
8. Очерки истории Англии. Средние века и новое время / Под ред. Г.Р. Левина. – М., 1959.
9. Штокмар В. История Англии в средние века. – СПб., 2000.

Реферат на тему: «Роберт Брюс шотландський – політик, дипломат, полководець».

Тема 2: Італійські війни кінця XV – середини XVI ст. (4 год.).

План.

1. «Анжуйська спадщина» на Апенінах: протиборство династій Валуа та Габсбургів.
2. Військово-політичні та дипломатичні заходи на першому етапі Італійських війн.
3. Позиція Англійського королівства, папства та італійських міст-держав у франко-німецькому протистоянні.
4. Като-Камбрезійський мир: міжнародні підсумки конфлікту.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Англия в эпоху абсолютизма. – М., 1984.
2. Документы по истории внешней политики Франции. 1547 – 1548. – М. – Л., 1963.
3. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. С.Д. Сказкина. – М.: Соцэкгиз, 1961. – Т.3.

Література:

4. Ивонин Ю.Е. Религиозно-политические союзы первой половины XVI в. // Вопросы истории. – 1978. – №11. – С.82-102.
5. Ивонин Ю.Е. Становление европейской системы государств: Англия и Габсбурги на рубеже двух эпох. – Минск, 1989.
6. Ивонин Ю.Е. У истоков европейской дипломатии нового времени. – Минск, 1984.

7. Исламов Т. Империя Габсбургов. Становление и развитие XVI – XIX ст. // Новая и новейшая история. – 2001. – №2. – С.54-72.
8. История Италии: В 3 т. / Под ред. С. Сказкина, Л. Котельниковой. – М., 1970. – Т.2.
9. Котова Е. Династия Габсбургов // Новая и новейшая история. – 1991. – №4. – С.68-89.
10. Петров М. Т. Полицентризм и итальянская культура в XIII – XVI вв. // Городская культура: Средневековье и начало Нового времени. – Л., 1968. – С.156-164.
11. Рутенбург В.И. Италия и Европа накануне нового времени. – Л., 1974.

Тема реферату: «Найвизначніші битви в історії Італійських воєн».

Тема 3: Тридцятилітня війна (1618 – 1648 рр.) 4 год.

План.

1. Причини, передумови та характер виникнення все-європейського військово-політичного та релігійного конфлікту. Позиція Чехії.
2. Датський та шведський періоди війни. Доля династії Габсбургів в дипломатичних протистояннях європейських монархій.
3. Французька участь у Тридцятилітній війні. Діяльність кардинала Ришельє.
4. Вестфальський мирний договір: основні наслідки протиборства.

Список джерел та літератури:

Джерела:

1. Гриммельсгаузен Г. Симплицисимус. – Л., 1967.
2. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. Н.Грацианского, С.Сказкина. – М., 1950. – Т.3.

Література:

3. Андерсон Н. История Швеции. – М., 1951.
4. Вайнштейн О. Россия и Тридцатилетняя война 1618 – 1648. – Л., 1947.
5. Дворник Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. – К., 2000.
6. Ивонин Ю. Альбрехт Валленштейн // Вопросы истории. – 2001. – №5. – С.32-51.
7. Люблинская А. Франция при Ришелье. Французский абсолютизм в 1630 – 1642. – Л., 1982.
8. Полишенский Й. «Чешский вопрос» и политические взаимоотношения Западной и Восточной Европы у первый период Тридцатилетней войны // Средние века. – 1963. – №24. – С.240-258.
9. Попов Н. Династические браки и брачная дипломатия в Западной Европе раннего нового времени // Новая и новейшая история. – 1998. – №6. – С.48-65.
10. Поршнев Б. Политические отношения Западной и Восточной Европы в эпоху Тридцатилетней войны // Вопросы истории. – 1960. – №10. – С.57-72.
11. Поршнев Б. Тридцатилетняя война и вступление в неё Швеции и Московского государства. – М., 1976.
12. Поршнев Б. Английская республика, Фронда и Вестфальский мир // Средние века. – 1951. – №11. – С.83-102.
13. Черкасов П. Ришелье // Вопросы истории. – 1989. – №7. – С.72-92.
14. Черкасов П. Кардинал Ришелье. – М., 1990.
15. Черняк Б. Вековые конфликты. – М., 1988.

Тема реферату: «Українські козаки у збройних формуваннях європейських монархів під час Тридцятилітньої війни: міфи та реальність».

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ БІЛЕТИ (МОДУЛЬ II)

Екзаменаційний білет №1

1. Проблема функціонування посольських служб Венеції, Генуї та Папської держави.
2. Унійні процеси в Північній Європі: Кревська унія.
3. Дайте характеристику Карлу V Габсбургу, як дипломату та військовому діячеві.
4. Поясніть термін «Бомбарда».
5. Битва у Козьминому лісі: 1444; 1453; 1497; 1501

Екзаменаційний білет №2

1. Міжнародні аспекти діяльності Католицької Церкви в умовах Реформації та Контрреформації XVI ст.
2. Центральноевропейські амбіції Ягелонів: дипломатія та зовнішня політика династії.
3. Охарактеризуйте Едуарда III Плантагенета, як дипломата і полководця.
4. Поясніть термін «Вагенбург».
5. Грюнвальдська битва: 1399; 1410; 1444; 1466

Екзаменаційний білет №3

1. Релігійні аспекти дипломатичного процесу. Місце та роль духовенства у вирішенні міжнародних проблем.
2. Валахія в між-династичних стосунках XV – першої чверті XVI ст.
3. Охарактеризуйте ромейську династію Плантагенетів, як дипломатів та військових діячів XII – першої половини XV ст.
4. Поясніть термін «Ар'єр-васали».
5. Піренейський мирний договір: 1640; 1648; 1651; 1659

Екзаменаційний білет №4

1. Міжнародні аспекти діяльності пізньосередньовічних західноєвропейських еретичних рухів. Дольчиніти, гусити, лолларди.
2. Унійні процеси в Північній Європі. Кальмарська унія.
3. Дайте характеристику Єлизаветі I Тодор, як дипломату XVI – початку XVII ст.
4. Поясніть термін «Єзуїти».
5. Битва при Павії: 1497; 1521; 1525; 1559.

Екзаменаційний білет №5

1. Міжнародні відносини в Північній Європі у XVI ст. Лівонська війна.
2. Іспанія та Португалія у Великих географічних відкриттях кінця XV – XVI ст.
3. Дайте характеристику Лайоша I Великого, як дипломата та полководця.
4. Поясніть термін «Фортифікація».
5. Вестфальський Конгрес: 1559; 1618; 1648; 1659

Екзаменаційний білет №6

1. Дипломатична та між-династична діяльність Штефана I Великого.
2. Столітня війна. Проблема англо-французьких васально-ленних та між-династичних стосунків у XIV ст.
3. Коротко охарактеризуйте роль шлюбної політики в між-династичних зв'язках класичного Середньовіччя.
4. Поясніть термін «Цезаропапізм».
5. Захоплення турками-османами м. Тирново: 1386; 1389; 1393; 1396

Екзаменаційний білет №7

1. «Велика схизма» та Вселенські собори XV ст.: міжнародні аспекти.
2. Джерела до вивчення міжнародних взаємин в Західній Європі доби класичного та пізнього Середньовіччя.
3. Дайте характеристику Матяша Хуньяді, як дипломата та військового діяча.
4. Поясніть термін «Папіноцезаризм».
5. Поразка таборитів під Ліпанами: 1415; 1434; 1444; 1449

Екзаменаційний білет №8

1. Франко-іспанські протиріччя середини XVII ст.
2. Анти-турецькі хрестові походи XIV – XV ст.: битва під Варною.
3. Дайте коротку характеристику Сулеймана I Кануні, як дипломата і військового діяча.
4. Поясніть термін «Улус Джучі».
5. Утворення першої англійської колонії Англії в Північній Америці – Вірджинії: 1600; 1601; 1608; 1611.

Екзаменаційний білет №9

1. Міжнародні аспекти Нідерландської буржуазної революції.
2. Мохачська битва та її міжнародний резонанс. Боротьба за «угорську спадщину».
3. Дайте коротку характеристику Франциска I, як дипломата та полководця.
4. Поясніть термін «Реконкіста».
5. Шлюб Маргарити Валуа та Генріха Наварського: 1552; 1572; 1596; 1599.

Екзаменаційний білет №10

1. Королівство Польща в міжнародних відносинах XIV – початку XV ст.
2. Західноєвропейський вимір міжконфесійних взаємин у XVI ст.
3. Коротко охарактеризуйте постать кардинала Ришельє, як французького дипломата.
4. Поясніть термін «Ромеї».
5. Захоплення турками-османами Адріанополя: 1362; 1396; 1402; 1451

Екзаменаційний білет №11

1. Міжнародні аспекти формування та функціонування середньовічних університетів.
2. Міжнародний резонанс Англійської буржуазної революції середини XVII ст.
3. Дайте характеристику Казимиру III, як дипломату і військовому діячеві.
4. Поясніть термін «Нойон».
5. Італійські війни: 1415 – 1452; 1488 – 1513; 1494 – 1559; 1505 – 1569.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

“Австрійська спадщина”, “спадщина Бабенбергів”	“Золота булла”
Альбігойці	Катари
Аннали	Легат
Ар’єр-васали	Легісти
Архонт	Літопис
Бомбарда	Мадяри
Булла	Нойон
Вагенбург	Номарх
Вальденси	Нунцій
Васалітет, васал, сеньйор	Поліптик
Васально-ленна система	Реконкіста
“Галицька політика”, “Галицька спадщина”	Ромеї
Гвельфи і Гіббеліни	Стратіот
Диплом	“Татарське питання”
Дитинець	Темник
Домен	Третейський суддя
Донжон	Улус Джучі
“Епоха вікінгів”	Фема, фемний устрій
Єзуїти	Фортифікація
“Імперська Церква”	Хартія
Інвеститура	Хроніка
Інтердикт	Цезарепапізм, папіно-цезаризм

Навчально-методичний посібник

Волощук Мирослав Михайлович

**«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР
(V – СЕРЕДИНА XVII ст.)»**

Для студентів історичних факультетів

Для нотаток

Для нотаток